

İBN VERDÂN

(ابن وردان)

Ebü'l-Hâris İsâ b. Verdân el-Medenî
(ö. 160/777[?])Kıraat-i aşere imamlarından
Ebû Ca'fer el-Kârî'nin
meşhur iki râvisinden biri.

Medineli olup Hazzâ lakabıyla anılmıştır. Kıraat ilmini Ca'fer el-Kârî ve Şeybe b. Nisâh'tan öğrendi; sonra bu ilimde refîki olup aynı kıraat isnadına sahip bulunan kurrâ-i seb'adan Nâfi' b. Abdurrahman'a da kıraatini arzetti. Ebû Ca'fer el-Kârî'nin râvisi ve talebesi olmasının yanında Ebû Ca'fer kıraatini Nâfi' yoluyla öğrenenlerin önde gelenlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Kendisinden arz yoluyla İsmâil b. Ca'fer el-Ensârî, Kâlûn, *el-Meğâzî* adlı eserleriyle tanınan Vâkıdî gibi şahsiyetler kıraat okudular.

Ebû Ca'fer kıraatinin râvisi olarak İbn Verdân'ın rivayetleri ilk döneme ait kaynaklarda yer aldığı gibi (meselâ bk. İbn Mihrân, s. 8-9) kırâat-i aşere hakkında telif edilip imamların rivayetlerini iki ile sınırlandıran eserlerde bu iki rivayetten biri olarak tercih edilir. İbn Verdân hakkında İbnü'l-Cezerî "usta bir mukrî, gerçekten sağlam ve güvenilir bir râvi" ifadesini kullanmıştır. Zehebî onun muhtemelen Nâfi'den önce öldüğünü söylerken İbnü'l-Cezerî 160 (777) yılı dolaylarında vefat ettiğini zikretmiştir (*en-Neşr*, I, 179).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mihrân, *el-Mebsût fi'l-kırâ'âtî'l-şar'* (nşr. Sübey' Hamza Hâkimî), Dimaşk 1401/1980, s. 8-9; Enderâbî, *Kırâ'âtü'l-kurrâ'i'l-ma'rûfîn* (nşr. Ahmed Nusayyif el-Cenâbî), Beyrut 1407/1986, s. 41-43; Zehebî, *Ma'rîfetü'l-kurrâ'* (Altıkulaç), I, 247-248; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 616; a.mlf., *en-Neşr*, I, 179; "İbn Verdân", *DMBİ*, V, 77-78.



TAYYAR ALTİKULAÇ

İBN VERSAND

(bk. BECELÎ, Ali b. Hüseyin).

İBN VESİK

(ابن وسيق)

Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed
b. Abdurrahmân el-İşbîlî
(ö. 654/1256)

Kıraat âlimi.

567'de (1171-72) İşbîliye'de (Sevilla) doğdu. Üçüncü ceddi Vesîk'a nisbetle İbn Vesîk diye meşhur oldu; Endülüşi, Mağribî ve Ümevî nisbeleriyle de anıldı. İbnü'l-

Cezerî'nin, diğer müellifler gibi çeşitli vesilelerle (meselâ bk. *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 379, 510) onu Ebû İshak künyesiyle andığı halde biyografisinde kendisinden Ebû'l-Kâsım diye söz etmesi bir zühul eseri olmalıdır. İbn Vesîk, 597 (1201) yılında İşbîliye'de Ebû'l-Hasan Şüreyh b. Muhammed er-Ruaynî'nin torunu ve talebesi Ebû'l-Hüseyn Habîb b. Muhammed, diğer talebeleri Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Mikdâm er-Ruaynî ve Hâlis b. Tûrâb'dan kıraat tahsil etti ve İbn Şüreyh er-Ruaynî'nin *el-Kâfî* adlı eserini okudu. Bu hocalarından ve diğer bazı âlimlerden hadis dinledi. Kaynaklarda İbn Vesîk'ın çok seyahat ettiği, Musul, Şam ve Mısır'da kıraat dersleri verdiği zikredilir. 595 (1199) yılında Gazze'de yine Ebû'l-Hasan Şüreyh b. Muhammed'in bazı talebelerinden kırâat-i seb'a okuduğu belirtilmişse de (İbnü'l-İmâd, V, 264) İşbîliye'deki tahsilinden iki yıl önce aynı üstadın talebelerinden okumak üzere Gazze'ye niçin gittiğini açıklamak zordur.

İbn Vesîk, Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Tey-sîr* adlı eserini, bu eseri Dâni'nin talebesi Ahmed b. Muhammed el-Havlânî'den nakleden Ebû Abdullah Muhammed b. Saîd b. Zerkûn'dan aldığı icâzetle rivayet etmiştir. Ayrıca Ebû Ali Hasan b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî'nin *er-Ravza fi'l-kırâ'âtî'l-iḥḍâ' aşere*'sini rivayet ettiği zikredilmiş olup (İbnü'l-Cezerî, I, 24), rivayet zincirinde İbn Vesîk ile müellif arasında yer alan isimler şunlardır: Habîb b. Muhammed -Ebû'l-Hasan Şüreyh b. Muhammed er-Ruaynî- İbn Şüreyh er-Ruaynî.

İbn Vesîk'tan kıraat okuyanlar arasında *et-Tecrid fi't-tecvîd* müellifi İbn Ebû Zehrân diye bilinen İmâdüddin Ali b. Ya-kûb b. Şücâ' el-Mevsilî, Ali b. Zâhir el-Küftî, Yahyâ b. Fezâil el-İskenderânî, Muhammed b. Yahyâ b. Habâse, Muhammed b. Cevher et-Tel'aferî gibi isimler bulunmaktadır. Tel'aferî, İsmâil b. Sadaka, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Zübeyr el-Cîlî, Ebû Bekir b. Mesdî diye tanınan Muhammed b. Yûsuf el-Girnâtî de ondan hadis rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, Mekînüddin Abdullah b. Mansûr el-Esmer'in İskenderiye'de el-Câmiu'l-cüyûşî'de bir gece kırâat-i seb'a ile ve cem' metoduyla İbn Vesîk'tan hatme başladığını ve fecir doğduğunda hatmi tamamladığını zikrediyorsa da aynı rivayete yer veren Zehebî, bunu mümkün görmekle birlikte böyle bir şeyin gerçekleştiğine inanmadığını söylemiştir (*Ma'rîfetü'l-kurrâ'*, III, 1301). Yine Zehebî'nin belirttiğine göre Reşîd el-Atâr, Mansûr b. Selîm, Mekînüddin Abdul-

lah b. Mansûr el-Esmer ve Ahmed b. Abdülkâdir ed-Devrâvî gibi şahsiyetler de ondan rivayette bulunmuşlardır (*A'lâmü'n-nübelâ'*, XXIII, 304).

Ebû Bekir b. Mesdî, İbn Vesîk'ı bazı faziletleriyle övmüş, ancak bazı konuları birbirine karıştırdığını söylemiştir. Zehebî ise onun üstün bir kârî ve kıraat vecihleriyle illetleri konusunda üstad olduğunu belirtmiştir. Âlî isnâda sahip bulunduğu kaydedilen İbn Vesîk, 4 Rebîulâhîr 654'te (1 Mayıs 1256) İskenderiye'de vefat etti ve sahilde bir yere defnedildi (İbnü'l-Cezerî, I, 25).

Eserleri. 1. *el-Câmi' limâ yuḥtâcû ileyhi min resmî'l-Muşhaf*. Hz. Osman'ın mushaflarının hattıyla ilgili olup kısa bir mukaddime ile genel kuralların incelendiği beş fasıldan sonra sırasıyla süreler ele alınarak mushafın yazı özellikleri anlatılmaktadır. Gânim Kaddûrî Hamed'in tahkikiyle neşredilen (Bağdad 1408/1988) eser üzerinde Mustafa Göl metin tahkikini de ihtiva eden bir doktora çalışması yapmıştır (bk. bibl.). 2. *Kitâb fi'tecvîdî'l-kırâ'e ve maḥârici'l-hurûf*. Ebû's-Suûd Ahmed el-Fahrânî'nin tahkikiyle yayımlanmıştır (Kahire 1990).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Vesîk, *el-Câmi' limâ yuḥtâcû ileyhi min resmî'l-Muşhaf* (nşr. Gânim Kaddûrî Hamed), Bağdad 1408/1988, neşreden giriş, s. 4-30; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXIII, 303-304; a.mlf., *Ma'rîfetü'l-kurrâ'* (Altıkulaç), III, 1301-1303; a.mlf., *el-İber*, III, 272; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 24-25, 379, 510; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VII, 40; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥâḍara*, I, 501; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 264; Mustafa Göl, *İbn Vesîk ve Resm-i Kur'an Hakkındaki Eseri* (doktora tezi, 1984), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 1-7.



TAYYAR ALTİKULAÇ

İBN YAİŞ, Ebü'l-Bekâ

(أبوالبقاء ابن يعيش)

Ebü'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş
b. Ali b. Yaîş b. Muhammed
el-Esedî el-Halebî
(ö. 643/1245)

Arap dili âlimi.

3 Ramazan 553'te (28 Eylül 1158) Halep'te doğdu. Aslen Musullu olup dedesi Yaîş'e nisbetle İbn Yaîş diye anılır. Halep'te Ebû's-Sehâ Fityân el-Halebî ve Ebû'l-Abbâs el-Mağribî en-Nîrûzî'den nahiv okuyan İbn Yaîş, 577 (1181) yılında Kemâleddin el-Enbârî'nin derslerine devam etmek için Bağdat'a gitmek üzere yola çıktı. Ancak Musul'a vardığında Enbârî'nin vefat ettiğini öğrendi. Kısa bir süre

burada kalıp Ebû'l-Fazl Abdullah b. Ahmed el-Hatîb et-Tûsî ile Ebû Muhammed Abdullah b. Ömer b. Süveyde et-Tîkrîti'den hadis dinledikten sonra Halep'e döndü. Halep'te Ebû'l-Ferec Yahyâ b. Mahmûd es-Sekafî, Kadî Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muhammed et-Tarsûsî ile Hâlid b. Muhammed b. Nasr b. Sagîr el-Kayserânî'den hadis öğrenimini devam ettirdi. Dimaşk'a giderek Ebû'l-Yümn el-Kindî ve İbn Ebû Asrûn gibi âlimlerden hadis dinledi. Ayrıca Ebû'l-Yümn el-Kindî'den Harîrî'nin *el-Makâmât*'ını okudu. Kindî'den hem Arap dili ve edebiyatında, hem dinî ilimlerde ders verebileceğine dair icâzet-nâme aldıktan sonra Halep'e döndü. Burada hayatının geri kalan kısmını öğrenci yetiştirmekle geçirdi ve birçok camide ders okuttu. 626-627 (1229-1230) yıllarında İbn Yaîş'in öğrencisi olan İbn Hallikân, onun Revâhiyye Medresesi ile Halep Camii'nde ders verdiğini, kendisinden İbn Cinnî'nin *el-Lüma'* adlı eserini okuduğunu, edebiyatta derin vukuf sahibi olduğunu söyler (*Vefeyât*, VII, 48). İbn Yaîş, İbn Hallikân'ın yanı sıra Kâdilkudât Takıyyüddin İbn Rezîn el-Hamevî, Kemâleddin İshak b. Ebû Bekir el-Esedî el-Halebî en-Nehhâs ile kardeşi Bahâeddin, Yâkût el-Hamevî, İbn Amrûn, İbn Mâlik et-Tâî, İbn Vâsıl ve Şerîfî gibi âlimler yetiştirmiştir. Kemâleddin İbnü'l-Adîm, oğlu Meccûddin, İbn Hâmil, Ebû'l-Abbâs İbnü'z-Zâhirî, Abdülmelik b. Uneyyika, Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed ed-Deştî ve Sunkur el-Kadâî gibi birçok kimse de ondan hadis rivayet etmiştir.

25 Cemâziyelevvel 643 (18 Ekim 1245) tarihinde Halep'te vefat eden İbn Yaîş makâm-ı İbrâhîm'deki türbesine defnedildi. Zeki, hoşsohbet, cömert ve şefkatli, bir kimse olduğu belirtilen İbn Yaîş'in latif mizah ve nükteleriyle ilgili örnekler nakledilir (*a.g.e.*, VII, 48-50). Zemahşerî'nin *el-Mufaşşal* adlı gramer kitabına yazdığı geniş şerhiyle tanınan İbn Yaîş, gramer konularında Sibeveyhi'nin doktoru ile Basra mektebinin sıkı bir takipçisidir. Eserlerinde Kûfe mektebinin Basra'dan ayrılan görüşlerine de geniş yer vermiştir. Açıklamalarında çok defa gereksiz, bazan da dikkatsiz ve özensiz uzun anlatım (itnâb) üslûbu hâkimdir.

Eserleri. 1. *Şerhu'l-Mufaşşal*. Zemahşerî'nin eserine yazdığı geniş bir şerh olup *el-Mufaşşal*'a yazılan şerhlerden hiçbirinin seviyesine ulaşamamıştır. Müellif bu şerhinde Sibeveyhi, Ahfeş el-Evsat, Ebû Ali el-Fârisî, Ebû Ömer el-Cermî, Ebû Osman el-Mâzinî ve İbn Cinnî gibi âlimlerin görüşlerini sık sık zikretmiş, Zemah-

şerî'nin görüşlerine de yer yer itirazlarda bulunmuştur. Bir nahiv ansiklopedisi niteliği taşıyan eser ilk defa G. Janh tarafından neşredilmiş (Leipzig 1876-1886), daha sonra Ezher şeyhliği ve âlimler kurulumun tashih ve ta'likleriyle iki cilt halinde yayımlanmıştır (Kahire, ts.). Bu neşrin Beyrut'ta ofset baskıları da yapılmıştır. Âsım Behcet el-Baytâr, şerhin muhtelif fihristlerini çıkararak *Fehârisü Şerhi'l-Mufaşşal li'bn Ya'îş* adıyla neşretmiş (Dimaşk 1411/1990), eserin bir başka fihristi Abdülhüseyn Mübârek tarafından *el-Fehârisü'l-fenniyye li-Şerhi'l-Mufaşşal* adıyla yayımlanmıştır (Beyrut 1988). 2. *Şerhu't-Taşrîfi'l-mülûkî*. İbn Cinnî'nin sarfa dair eserinin şerhi olan bu kitabı Fahreddin Kabâve neşretmiştir (Halep 1393/1973; Beyrut 1987). 3. *Me-sâ'ilü ecâbe 'anhâ İbn Ya'îş*. Ebû Nasr ed-Dimaşkî'nin sorduğu gramere dair on üç soruya İbn Yaîş'in verdiği cevapları ihtiva eden risâle Rudolf Sellheim tarafından yayımlanmıştır (*Mélanges de l'Université St. Joseph*, XLVIII, 1973-1974). 4. *Tefsîrû'l-müntehâ min beyânî i'râbî'l-Kur'ân*. Kıraate dair olan eserin bir nüshası Medine'de Sultan Mahmud Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 521).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kıttî, *İnbâhû'r-ruvât*, IV, 45-50; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VII, 46-53; Abdülbâkî b. Abdülmecîd el-Yemânî, *İşâretü't-ta'yîn fi terâcî-mî'n-nühât ve'l-luğaviyyîn* (nşr. Abdülmecîd Diyâb), Riyad 1406/1986, s. 388; Zehebi, *A'lâ-mû'n-nübelâ*, XXIII, 144-145; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, IV, 106-107; Firûzâbâdî, *el-Bûlğa fi terâcîmi e'immeti'n-naḥv ve'l-luğa* (nşr. Muhammed el-Misrî), Küveyt 1407/1987, s. 243-244; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 351-352; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), VII, 394-395; Brockelmann, *GAL*, I, 358-359; *Suppl.*, I, 521; Şevki Dayf, *el-Medârisü'n-naḥviyye*, Kahire 1968, s. 280-281; Ma'a'l-Mektebe, s. 280-281; Sâlihîyye, *el-Mu'cemû's-sâmil*, V, 368-369; Abdüllâh Nebhân, "İtirâzâtü İbn Ya'îş 'ale'z-Zemahşerî fi Şerhi'l-Mufaşşal", *MMIADm.*, LXV/1 (1970), s. 25-49; C. Van Arendonk, "İbn Ya'îş", *IA*, V/2, s. 835; J. W. Fück, "İbn Ya'îş", *El²* (Ing.), III, 968; Meryem Sâdık, "İbn Ya'îş", *DMBİ*, V, 143-144.



MUSTAFA ÇUHADAR

İBN YAİŞ, Salomon (1520-1603)

Osmanlı-Avrupa ilişkilerinde
rol oynamış
Portekiz asıllı yahudi tâciri.

Tavira'da (Portekiz) yaşayan Mendes adındaki bir Marrano (baskı sonucu Hristiyanlığa giren yahudi) ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi ve kendisine Alvaro

ismi verildi. İbn Yaîş adına XII. yüzyıl İspanya'sında rastlanmakta ve bu isimde birçok ailenin mevcut olduğu bilinmektedir. Bunlardan bazıları satış kontratlarında şahit, bazıları da mülk sahibi olarak görülmektedir. Batı kaynaklarında adına Shelomoh Even Yaesh, Sa/ol(l)omo(n) Abenas (Abenjaex, Abenais, Abenyaish) gibi şekillerde rastlanan Alvaro Mendes çocukluğunda bir kuyumcunun yanında çalıştı ve kıymetli taşlar hakkında bilgi edinince 1545'te ailesi tarafından iş münasebetlerinin bulunduğu Hindistan'a gönderildi. Hindistan'da elmas madeni işleterek genç yaşta büyük servet sahibi oldu ve on yıl sonra geri geldi. Portekiz'e dönünde Kral III. João'nun (Jean) güvenini kazandı ve Santiago tarikatı şövalyeliği unvanı ile ödüllendirildi. Kralın ölümünün ardından yedi yıl Madrid'de, beş yıl Florsansa'da kaldı ve 1569'da Paris'e yerleşti. Paris'te oturduğu on altı yıl içerisinde Avrupa'nın çeşitli şehirlerini dolaştı. Serveti, politik kabiliyeti ve özellikle Portekiz'e olan bağlılığı onu İspanya karşıtı devletlerin yetkilileriyle ilişki kurmaya yöneltti. İngiltere Kraliçesi Elizabeth siyasi kabiliyetini beğeniyor, Fransa Kralı III. Henri ve iktidarda söz sahibi olan annesi Catherine de Medicis sürekli biçimde onunla istişare ediyordu. Alvaro Mendes, Portekiz krallık hânedanının son temsilcisi Kardinal Henrique'nin 1580'de ölümü üzerine tahtta hak iddia eden Crato Prensi Don Antonio ile, hânedanla akrabalığı bulunan İspanya Kralı II. Felipe arasında başlayan iktidar mücadelesinde Don Antonio'nun tarafını tuttu; yenilince de onun himayesini üstlendi ve Fransa kralı ile temasını sağladı. Don Antonio, Kraliçe Elizabeth'ten yardım istemek için İngiltere'ye gittiğinde de baş danışmanı, Alvaro Mendes'in kayın biraderi hekim Rodrigo Lopez idi. Lopez daha sonra kraliçenin özel doktorluğuna getirilmiş ve Mendes'in İngiliz hükûmetiyle olan siyasi ilişkilerinde büyük rol oynamıştır.

1585'te Selânik'e giden Alvaro Mendes, burada atalarının dini Yahudiliğe dönerek Salomon Abenas adını aldı; daha sonra da İstanbul'a yerleşti. Kendisi henüz Selânik'te iken onun kralla olan yakın ilişkisini bilmeyen İstanbul'daki Fransız sefiri M. Berthier Paris'e gönderdiği 14 Mayıs 1585 tarihli raporunda, Alvaro Mendes adlı bir Portekizli'nin Selânik'e gelecek orada ailesiyle birlikte Yahudiliğe döndüğünü, İstanbul'a geçip oraya yerleşmek istediğini ve özel bir izin belgesi taşıdığını bildirmektedir (Galante, s. 26). Alvaro